

*До спеціалізованої вченої
ради ДФ 61.081.2024
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова*

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента Пащенко
Олександра Миколайовича на дисертацію Хріщевої Олександри
Георгіївни на тему: «Законодавче забезпечення розвитку
сільськогосподарської кооперації в Україні: сучасний стан та
перспективи», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми роботи. Актуальність теми дослідження є незаперечною, оскільки із прийняттям 21 липня 2020 року Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» відбулась суттєва трансформація законодавства, яким визначається правовий статус сільськогосподарських кооперативів. Трансформація пішла шляхом корпоратизації та, фактично, послаблення класичних принципів, на яких базується система кооперації. Новели, передбачені Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» у новій редакції, докорінно змінюють правосуб'єктність сільськогосподарських кооперативів. Станом на сьогодні існує неузгодженість норм загального та спеціального аграрного законодавства, яким визначається правовий статус сільськогосподарських кооперативів в Україні, законодавче забезпечення характеризується наявністю значної кількості прогалин та недоопрацювань, що негативно позначається на розвитку національної сільськогосподарської кооперації. Також слід відзначити, що протягом останніх років, зокрема після прийняття чинного Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року, спостерігається суттєве зниження наукового інтересу до дослідження

сучасного стану законодавчого забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, а також до пошуку перспектив його вдосконалення.

Дисертаційна робота О. Г. Хріщевої є вагомим вкладом для з'ясування сучасного стану законодавчого забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, а також визначення тенденцій розвитку, перспективних напрямів вдосконалення законодавства у сфері сільськогосподарської кооперації. Тому стверджуємо, що дисертаційне дослідження «Законодавче забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні: сучасний стан та перспективи» присвячено важливій та актуальній темі, яка на сьогодні недостатньо досліджена і потребує удосконалення.

Тема дисертаційної роботи Хріщевої Олександри Георгіївни відповідає тематиці та плану науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в процесі виконання тем: на 2018-2022 рр. «Приватно-правове регулювання суспільних відносин в Україні: проблеми теорії та практики» №345 (державний реєстраційний номер 0123U102606) та на 2023-2027 рр. «Забезпечення прав і законних інтересів учасників правовідносин, що виникають у сфері приватного права: проблеми теорії та практики» №175 (державний реєстраційний номер 0118U004432).

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування висновків та пропозицій дисертантки у науково-дослідній сфері, а саме для подальшого дослідження проблемних аспектів законодавчого забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні; у правотворчості – результати дослідження містять низку пропозицій щодо вдосконалення Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», Закону України «Про кооперацію», Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», Господарського кодексу України та інших нормативно-правових актів, що регламентують правове забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації; у правозастосовній діяльності – у практичній діяльності кооперативів, сільськогосподарських кооперативів, у

роботі органів державної влади, Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України тощо; у правороз'яснювальній та правовиховній роботі – при проведенні роботи з підвищення рівня правової освіти та правової культури діючих та потенційних кооператорів; у навчальному процесі – при викладанні у закладах вищої освіти навчальних дисциплін «Кооперативне право», «Аграрне право», «Земельне право», «Екологічне право», «Природоресурсне право» та інших, при підготовці лекцій, підручників, навчальних та методичних посібників, монографій, довідникової літератури, науково-практичних коментарів, при написанні курсових та магістерських робіт, наукових тез, статей. Зокрема, результати дослідження було впроваджено у навчальний процес на економіко-правовому факультеті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Акт впровадження від 31.10.2024 року).

Також висновки та пропозиції, викладені у дисертаційній роботі, використовуються у діяльності товариства з обмеженою відповідальністю «ЮНЕЙШН» (Довідка про впровадження №10/09 від 10.09.2024 року) та Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України (Довідка про впровадження №1-05/08-24 від 05.08.2024 року).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації.

Детальне ознайомлення зі змістом дисертації О. Г. Хріщевої дає підставу стверджувати, що робота виконана на високому науковому рівні. Представлені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними та достатньо обґрунтованими. Одержані дисертанткою наукові результати відзначаються логічною послідовністю та належним рівнем аргументованості. Дисертанткою правильно визначено об'єкт та предмет дослідження, його мету, завдання та методологічну основу. Авторка послідовно, повно та обґрунтовано розкрила тему дослідження, досягла визначеної мети та виконала поставлені завдання.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дисертаційної роботи обумовлено комплексним застосуванням О. Г. Хріщевою діалектичного, а також загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання. Діалектичний метод та метод інтерпретації використовувались для формулювання визначення понять «кооперація», «сільськогосподарська кооперація», «кооперативна освіта», виокремлення правових ознак та визначення сутності сільськогосподарської кооперації. Використання історико-правового методу дозволило дослідити генезис та еволюцію становлення, функціонування та правового забезпечення сільськогосподарської кооперації на теренах України, здійснити авторську періодизацію розвитку сільськогосподарської кооперації у незалежній Україні в контексті її законодавчого забезпечення. Порівняльно-правовий метод застосовано з метою проведення порівняльного аналізу законодавства зарубіжних країн із законодавством України. За допомогою аналітичного методу здійснено узагальнення зарубіжного досвіду правового регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації та окреслено можливості його використання в Україні. Аналіз та синтез надали змогу дослідити правові аспекти сільськогосподарської кооперації як основи забезпечення продовольчої та екологічної безпеки на теренах України. Формально-юридичний метод застосовано у ході дослідження специфіки загального та галузевого законодавства у сфері сільськогосподарської кооперації, а також дослідження специфіки спеціального (кооперативного) законодавства України. Формально-логічний і логіко-юридичний методи використано для обґрунтування напрямів та перспектив вдосконалення загального, галузевого та спеціального законодавства у сфері сільськогосподарської кооперації. Метод правового моделювання дозволив сформулювати пропозиції з удосконалення загального, галузевого та спеціального законодавства у сфері сільськогосподарської кооперації. Застосування методу юридичного прогнозування дало можливість спрогнозувати наслідки запропонованих пропозицій з удосконалення чинного законодавства України у сфері

сільськогосподарської кооперації. Вищезазначені методи використано у дисертації в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечило переконливість, повноту, всебічність та об'єктивність одержаних авторкою наукових результатів.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням у роботі широкої джерельної бази, яка справляє позитивне враження. Список використаних джерел налічує 347 найменувань. Дисертанткою системно та ґрунтовно опрацьовано та осмислено значну кількість національних та зарубіжних нормативно-правових актів у галузі сільськогосподарської кооперації, наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених за темою дослідження, статистичних матеріалів тощо. О. Г. Хріщева повноцінно продемонструвала обізнаність з матеріалом, який став фундаментом дисертації.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, також підтверджується їхньою апробацією на всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Дисертаційна робота О. Г. Хріщевої, загальний обсяг якої становить 228 сторінок (основний зміст – 161 сторінка), є належно структурованою та має всі необхідні елементи, притаманні подібним роботам. Вона складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що поділені на 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обраний підхід до послідовності проведення дослідження є вірним та логічним. Матеріал викладено чітко, логічно, послідовно, юридично грамотно. Робота є завершеною і самостійною працею.

Наведене свідчить про високий ступінь достовірності та обґрунтованості результатів дисертації О. Г. Хріщевої.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна дисертаційного дослідження О. Г. Хріщевої не викликає сумнівів та визначається тим, що після істотного оновлення законодавства у сфері сільськогосподарської кооперації, зокрема

введення в дію 15 листопада 2020 року Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» у новій редакції та подальшого внесення змін до низки інших нормативно-правових актів, які стосуються функціонування та розвитку сільськогосподарських кооперативів, дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці аграрного права комплексним дослідженням сучасного стану та перспектив законодавчого забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні.

За результатами проведеного дисертаційного дослідження авторкою сформульовано низку нових наукових положень, висновків та пропозицій, які виносяться на захист.

Дисертанткою вдало обґрунтовано висновок, що у Законі України «Про кооперацію» та Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» у новій редакції відсутні норми, присвячені охороні навколишнього природного середовища, положення, які б закріплювали орієнтованість сільськогосподарської кооперації на забезпечення продовольчої та екологічної безпеки держави, простежується неповноцінне орієнтування спеціального законодавства про сільськогосподарську кооперацію на забезпечення сталого сільського господарства, недостатня увага приділяється питанню гендерної рівності у сфері сільськогосподарської кооперації.

Заслуговує на особливу підтримку пропозиція авторки щодо удосконалення кооперативного законодавства України шляхом внесення змін до ст.4 (Основні принципи сільськогосподарської кооперації) Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», а також ст.4 (Основні принципи кооперації) Закону України «Про кооперацію», а саме: законодавчого закріплення принципу гендерної рівності та гендерної інтеграції у кооперативі (сільськогосподарському кооперативі), який передбачає недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків – членів кооперативу (сільськогосподарського кооперативу), рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень, рівної оплати праці, однакового доступу до керівних посад

та кооперативної освіти, що сприятиме реалізації гендерної демократії, справедливості та паритету у кооперації (сільськогосподарській кооперації).

У роботі цілком слушно обґрунтовано необхідність доповнення ч.1 статті 3 «Основні цілі сільськогосподарської кооперації» профільного Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» пунктом 6 наступного змісту: «забезпечення сталого сільського господарства, спрямованого на досягнення економічної, продовольчої та екологічної безпеки держави» задля ефективної реалізації у подальшому цілей сталого розвитку України та наближення сільськогосподарських кооперативів до європейської моделі сільськогосподарської кооперації.

Доцільно підтримати пропозицію авторки щодо розширення та деталізації поняття «сільськогосподарська дорадча діяльність», визначеного у ст.1 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», шляхом закріплення сільськогосподарських кооперативів серед переліку отримувачів дорадчих послуг на рівні із особистими селянськими та фермерськими господарствами.

Слід позитивно оцінити здійснену здобувачкою авторську періодизацію розвитку сільськогосподарської кооперації у незалежній Україні в контексті її законодавчого забезпечення. У хронологічному порядку авторкою виокремлено такі періоди: «I період: 1992-1997 роки; II період: 1997-2003 роки; III період: 2003-2009 роки; IV період: 2009-2013; V період: 2013-2020 роки; VI період: з 2020 року – до сьогодні».

Важливим є удосконалення дисертанткою визначення законодавчих понять «кооперація», «сільськогосподарська кооперація» та «кооперативна освіта», передбачених Законами України «Про кооперацію» та «Про сільськогосподарську кооперацію».

Цінною та актуальною слід визнати пропозицію здобувачки щодо удосконалення положень Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» шляхом доповнення частини 3 статті 12 пунктом 5 та визначення, що до основних обов'язків члена сільськогосподарського

кооперативу відноситься «дотримання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища задля забезпечення екологічної безпеки держави».

Доречною також видається пропозиція щодо удосконалення змісту кооперативного законодавства шляхом доповнення Закону України «Про кооперацію» статтею 23-1 «Екологічні засади діяльності кооперативів», яка визначає, що «кооперативна організація забезпечує дотримання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища задля забезпечення екологічної безпеки держави».

Дисертанткою запропоновано удосконалити проєкт цифрового дорадництва, який представлено системою відповідних веб-ресурсів, в контексті акцентування уваги на регіональній специфіці сільськогосподарського дорадництва шляхом запровадження в Україні регіональних веб-платформ цифрового дорадництва, які будуть сприяти нівелюванню стримуючих чинників для доступу суб'єктів аграрного господарювання до інформаційно-консультаційних послуг сільськогосподарських дорадників, сільськогосподарських дорадчих служб.

У дисертаційній роботі набули подальшого розвитку основні правові ознаки сільськогосподарської кооперації, серед яких дисертанткою слушно пропонується виокремлювати: «автономність та незалежність»; добровільність, демократія та рівність; об'єднані фінансові та матеріально-технічні ресурси; «участь у спільній господарській та іншій діяльності»; «членський характер відносин»; «обслуговування потреб переважно членів сільськогосподарських кооперативних організацій»; «спрямованість на підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва»; спрямованість на збільшення доходів учасників сільськогосподарської кооперації на пропорційній основі; спрямованість на забезпечення сталого сільського господарства.

У роботі зроблено також інші цікаві та змістовні висновки і пропозиції.

Повнота викладення основних результатів дисертації в наукових

виданнях та апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки проведеного дослідження повноцінно відображено у чотирнадцяти наукових працях, серед яких шість статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; вісім – тези доповідей в збірниках матеріалів наукових конференцій. Опубліковані наукові праці цілком охоплюють ключові аспекти дисертаційного дослідження. Результати дисертаційного дослідження пройшли необхідну апробацію, обговорювались на дев'яти всеукраїнських та міжнародних конференціях: Міжнародній науковій конференції «Priority Development Fields of the European Research Area» (Рига, 25 вересня 2020 р.); 78-ій звітній конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук (Одеса, 19–20 травня 2022 р.); Міжнародній науково-теоретичній конференції «Scientific forum: theory and practice of research» (Валенсія, 16 вересня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Grundlagen der modern wissenschaftlichen forschung» (Цюріх, 27 жовтня 2023 р.); Міжнародній науковій конференції «Інновації та науковий потенціал світу» (Хмельницький, 10 листопада 2023 р.); 80-ій звітній конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук (Одеса, 23-25 квітня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті Є. В. Васьковського, «Дванадцять юридичні диспути з актуальних проблем приватного права» (Одеса, 31 травня 2024 р.); Міжнародній науковій конференції «Інновації та науковий потенціал світу» (Умань, 25 жовтня 2024 р.); Міжнародній науковій конференції «CAPABLE PhD student conference 2024» (Уппсала, 11-14 листопада 2024 р.).

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційна робота пройшла перевірку на академічний плагіат. У результаті вивчення дисертації та публікацій О. Г. Хрищевої, в яких висвітлено основні наукові результати дисертації, порушень академічної доброчесності не виявлено, вимоги законодавства про авторське право дотримано

дисертанткою у повному обсязі.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу О. Г. Хріщевої, вважаємо за необхідне звернути увагу на деякі зауваження та дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У дисертаційній роботі в рамках аналізу специфіки галузевого законодавства, що регулює кооперативні відносини у сільському господарстві України, авторка звертається до національного земельного законодавства. Дисертантка, серед іншого, підкреслює, що «... чинна редакція Земельного кодексу України, незважаючи на те, що сільськогосподарський кооператив є одним з базових суб'єктів використання земель сільськогосподарського призначення, майже не оперує терміном «сільськогосподарський кооператив» на відміну від терміну «фермерське господарство», що свідчить про значний вплив процесів «фермеризації» на земельне законодавство» (с.113-114) та відзначає, що «...у наукових колах дискутується питання, пов'язане із врегулюванням земельних відносин у сільськогосподарських кооперативах в контексті Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» у новій редакції» (с.137), з чим ми погоджуємось. Втім, на нашу думку, авторка мало уваги приділяє питанню вдосконалення спеціального законодавства України про сільськогосподарську кооперацію в контексті земельних відносин. Цікаво було б почути думку дисертантки під час публічного захисту щодо перспектив удосконалення Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» у контексті земельних відносин.

2. Дисертанткою зроблено цінну пропозицію щодо удосконалення кооперативного законодавства України шляхом внесення змін до ст.4 (Основні принципи сільськогосподарської кооперації) Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», а також ст.4 (Основні принципи кооперації) Закону України «Про кооперацію», а саме: законодавчого закріплення принципу гендерної рівності та гендерної інтеграції у

кооперативі (сільськогосподарському кооперативі). При цьому, додатково хотілося б уточнити, чим обумовлено закріплення у назві вказаного принципу категорії «гендерна інтеграція» на рівні із «гендерною рівністю».

3. У дисертаційній роботі міститься значна кількість пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства, зокрема, Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», Закону України «Про кооперацію», Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» тощо. На нашу думку, задля більшої наочності результатів було б доцільно систематизувати окреслені у дослідженні пропозиції у формі законопроекту із відповідною порівняльною таблицею та включити їх у додатки до дисертаційної роботи.

Відзначені зауваження та дискусійні положення не носять принципового характеру, не торкаються сутності виконаної роботи, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної здобувачкою роботи, не знижують наукової новизни і практичної значимості одержаних результатів дослідження та можуть характеризувати напрями подальших досліджень автора.

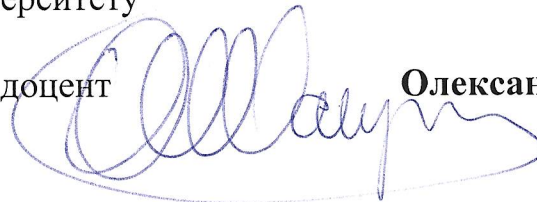
ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація О. Г. Хріщевої на тему: «Законодавче забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні: сучасний стан та перспективи» є цілісною, завершеною, самостійною, оригінальною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана на достатньо високому науково-методологічному рівні, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне та практичне значення, та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу

вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка - Хрищева Олександра Георгіївна заслугоує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Олександр ПАЩЕНКО

20.01.24

Погоджено:

Проректор університету
доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО